

RESTAURAREA ȘI CONSERVAREA PIESEI TEXTILE „CAP DE STRĂJAC”

Ruxandra-Ioana Stroia¹
ruxandrastroia@yahoo.com

Keywords: *restoration, interventions, throw pillow– cap de străjac*

Abstract: *This article presents the restoration stages of the textile piece – cap de străjac. The item was examined, analyzed and diagnosed to determine the best restoration and conservation intervening process on the embroidery and textile materials.*

Introducere

Sașii au fost colonizați pe teritoriul Transilvaniei în secolul al XII-lea, venind în cea mai mare parte din Germania, de pe teritoriul Rin-Mosela. Aceste grupe de populație veneau cu un statut administrativ propriu, cu un bagaj etnografic specific comunităților feudale de limbă germană din Europa Centrală și cu deprinderi profesionale specifice, care s-au răsfrânt asupra ocupațiilor lor practice. Aici ei s-au dezvoltat ca popor bine organizat și unitar din punct de vedere social și economic, îmbogățindu-și tezaurul cultural prin forme caracteristice etnografice și prin elemente etnice specifice concretizate în valori proprii de artă populară².

Baza populației săsești a format-o țărănimea, care în general și-a executat piesele pentru propria trebuință. Țăranii își cultivau cânepa sau inul, torceau, vopseau, țeseau, brodau și confecționau în gospodăria proprie produsele textile necesare pentru satisfacerea nevoilor lor de îmbrăcăminte și decorare a spațiului de locuit. În secolul al XVIII-lea, meștesugul țesutului ajungea la o maximă dezvoltare fiind practicat în fiecare gospodărie țărănească.

Paralel cu locuitorii țărani, au activat meseriașii din târguri și orașe. Aceștia și-au adaptat produsele necesităților și gustului tradițional al populației satelor și totodată au creat piese sub influența modei din acele vremi³.

Textilele de casă pentru ornamentarea interiorului se caracterizează printr-o mare diversitate și bogăție de forme, de aspect e ornamentale și cromatice, de mare valoare artistică. Aceste piese textile decorative pot fi grupate pe tipuri funcționale: fețe de masă, ștergere de paradă, de sobă, de culme, perne și capete de perne, saltele și capete de saltele, lepedee, paramente bisericești, păretare, etc. Țesăturile pentru împodobirea “patului de paradă” ocupă spațiul cel mai mare în cadrul clasificării textilelor decorative săsești.

Pânza se țesea în două sau patru ițe cu băteala și urzeala de in, cânepă sau bumbac, uneori în combinația în și cânepă sau cânepă și bumbac. Țesutul se

¹ **Ruxandra-Ioana Stroia**, inginer restaurator expert, conservare-restaurare textile-piele, Muzeul Național Brukenthal, Sibiu.

² Biltz 1956, p. 119-121.

³ *Ibidem*, p. 121.

făcea în războiul de țesut orizontal, îngust. Din această cauză unele piese care necesitau o lățime mare au fost realizate din două foi țesute fiecare separat și apoi îmbinate. Prinderea foilor se făcea cu “cheiță”, care pe lângă funcția de cusătură obișnuită o avea și pe aceea de broderie cu scop decorativ. Decorarea se realiza prin aplicarea pe marginile piesei a unei dantele sub forma unei benzi decorative lucrată în diferite tehnici, direct din țesătură, prin nevedire sau alesături, printre și peste fire numărare sau prin brodere.

Tehnica cea mai des folosită la brodarea motivelor ornamentale este cusătura în „cruciulițe împletite”. Efectul broderiei este cel de împletitură, de aceea cusătura se mai numește și “în pleată”. Se mai întâlnește cusătura în „cruciulițe simple”, ”cea pe dos” sau „în lanț”⁴.

Una din trăsăturile caracteristice ale creației artistice populare săsești este datarea pieselor. Astfel, acestea pot fi delimitate în timp, existând posibilitatea de a stabili o ordine cronologică sigură și o delimitare destul de precisă de la o epocă la alta a motivelor ornamentale săsești, supuse mereu stilizării. Inscripțiile consemnează anul confecționării și numele creatoarei, al fetei sau femeii care a brodat piesa sau pentru zestrea căreia s-a pregătit. “Scrierea” realizată prin brodarea unor proverbe, zicători, citate, care apare în secolele XVIII – XIX, pe lângă exprimarea unor dorințe, speranțele, cugetări, învățături, avea și un rol decorativ și ornamental⁵.

Deși s-a folosit în general o tehnică a brodatului monocromă, prin alternanța modelului pe câmpul alb al pânzei s-au obținut efecte cromatice deosebite. De exemplu, s-a folosit efectul dat de descompunerea broderiilor în dungi, dungi lăsate nelucrate, lăsarea de mici cruciulițe albe pe câmpul brodat, etc. Culorile predominante ale cusăturilor sunt roșu închis sau deschis, albastru, vânăt, negru, galben.

Vopsirea aței se făcea în general cu plante. Culoarea roșie se obținea în trecut din garofiță fiartă în apă cu cenușă, din roibă sau scoarță de arin negru și șovârf iar albastrul se obținea din drobușor și indigo fiert în soluție de urină, maro se obținea din conuri de brad, mușchi de piatră, castane, coji de nucă și ceapă iar verde se extrăgea din frunzele de ferigă. Începând cu secolul al XX-lea, s-a folosit tot mai mult ața procurată din comerț – bumbac mercerizat, arnici, care are o culoare mai rezistentă la spălat și un luciu mai pronunțat⁶.

Compoziția ornamentală este specifică prin așezarea ornamentelor. Acestea pot avea o dispunere în plan orizontal care se poate repeta la infinit și o dispunere în plan vertical, diferențiată în părți distincte și anume un model principal, un model de margine și linii ornamentale delimitatoare. Se creează, astfel, o ornamentație a cărui câmp este delimitat de borduri. Dispunerea motivelor în câmpul ornamental este supusă regulilor repetiției, alternanței și simetriei.

⁴ Nagy *et alii* 1993, p. 71.

⁵ Caapesius 1977, p. 151.

⁶ Schmidt, Forderreuther 2001, p. 46.

Motivele ornamentale se pot împărți în motive geometrice și naturaliste. Cele geometrice sunt mai des întâlnite, de la motivele geometrice clasice (romb, pătrat, triunghi) până la motivele vegetale geometrificate (frunze, flori, inimi, trifoi)⁷.

Descrierea piesei

Piesa luată în studiu face parte din categoria textilelor de interior, cu rol decorativ. Este țesută în casă.

Căpătâiul de străjac se atașează la unul sau la ambele capete ale străjacului care împodobește “patul cer”.

Este o țesătură dreptunghiulară cu dimensiunile 880/390 mm, țesută în 2 ite, cu fire de în atât înățtură cât și în urze ală. Firele sunt toarse manual, cu torsiunea în S și cu grosimea variind între 0,21-0,26 mm (ăsurată cu micrometrul). Pe lățime, marginile sunt țivite manual cu fir de bumbac iar pe lungime marginile indică lățimea foii de țesătură. În timp, țesătura s-a fragilizat, ea prezentând 3 zone mici cu rărituri și una cu pierdere de fir (cca. 1,00 cmp). Broderia este executată în tehnica “pe fire numărate”, cu cruciulițe simple și împletite, registrul de repetiție fiind pe 4x4 fire.

Broderia “pe fire numărate” presupune calcularea dimensiunilor desenului, în funcție de mărimea pânzei și numărarea firelor după fiecare împunsătură. De grosimea firelor de țesătură și de desimea țesăturii depindeau modelele care se brodau. Pe pânza cu fire mai groase numărarea firelor este mai ușoară. Pentru coasere se prefera acul cu vârf bont și nu cel ascuțit.

Tehnica cusutului “în pleată” este o variantă mai complexă a tehnicilor cu punct în cruce. Realizarea punctului împletit presupune trecerea în diagonală peste două registre deodată. Modelul poate fi cusut în direcția firului materialului de bază sau într-un unghi de 45 de grade vertical sau orizontal. Din această cauză modelul este drept, geometrizat, repetarea lui putând fi făcută la nesfârșit. Pe dosul pânzei brodate cusătura apare sub formă de linii paralele dispuse două câte două, pe verticală.

Firul broderiei piesei este de lână cu torsiunea slabă, în S, cu grosimea neuniformă. Are două nuanțe de culoare maro-închis și măsliniu și se presupune a fi fost vopsit cu coloranți naturali extrași din frunze și coji de nuc. Pe anumite porțiuni, firul de lână lipsește dar există urme ale împunsăturilor de ac, așa numitele probe martor, care pot ajuta la refacerea broderiei. Trebuie remarcat faptul că piesa a suferit o completare, probabilăcută de către deținător, cu nuanță diferită față de broderia originală.

Compoziția ornamentală are o dispunere în plan orizontal care se poate repeta la infinit și o dispunere în plan vertical diferențiată în părți distincte, și anume:

- modelul principal, central, cea mai importantă parte a compoziției;
- modelul din margine, care nu este legat de cel principal, fiind diferit ca stil și motive;

⁷ Rusu 2008, p. 16.

- linia ornamentală care desparte modelul principal de cel din margine și care limitează desfășurarea pe verticală.

Motivele broderiei sunt specific ăsești, fitomorfe și florale, geometrizate: fructul rodie, frunza de acant și un pom al vieții cu trei ramuri.

Stare de conservare

La intrarea în laboratorul de restaurare piesa a fost investigată, constatându-se prezența următoarelor degradări:

- fizico-mecanice: uzură funcțională, depuneri de praf și murdărie, pierderea aței de la broderie (cca. 30- 35%), rărituri ale țesăturii pe trei zone mici, o zonă a țesăturii de cca. 1,00 cmp cu pierdere de material;

- fizico-chimice: îmbătrânirea și fragilizarea firului de țesătură, îngălbenirea țesăturii, deshidratarea și rigidizarea firului broderiei, pete de origine necunoscută, nu foarte vizibile;

- biologice: nu s-au observat.

Investigații. Buletin de analize

În vederea începerii operațiunilor de restaurare s-au efectuat următoarele investigații:

-măsurători și analize vizuale: măsurarea grosimii firului țesăturii 0,21- 0,26 microni, măsurat cu micrometrul, torsiune S, măsurarea grosimii firului de broderie, maro-închis: 0,51-0,93 microni (are neuniformitate mare), măsurarea grosimii firului de broderie, măsliniu: 0,48-0,97 microni (are neuniformitate mare);

-analize microscopice combinate cu microfotografie pentru identificarea firelor textile;

-testul arderii.

Descrierea lucrărilor de restaurare efectuate

S-a început cu pregătirea locului de muncă, a instrumentelor și a materialelor pentru tratamente.

Curățirea mecanică uscată. S-a făcut o desprăfuire cu miniaspiratorul prin intermediul unui ecran (plasă de nylon) așezat deasupra textilei.

Testul de migrare a culorii. Pentru efectuarea testului s-au ales două zone pe piesă și trei capete de fire care s-au pierdut.

Suprafața de testat a piesei a fost așezată peste un pat absorbant format din pânză de bumbac și hârtie de filtru. Cu pipeta s-au pus 15 picături de apă distilată și s-a lăsat lichidul să pătrundă în țesătură. S-a acoperit aria cu cealaltă sugativă, pânză albă și o placă de marmură. După un minut s-a verificat dacă culoarea a migrat și s-a constatat că rezultatul este negativ. S-a repetat testul și s-au obținut rezultate negative după două, cinci și cinsprezece minute.

S-a trecut apoi la testarea în aceeași zonă cu soluția de spălare în concentrație de trei ori mai mare, la temperatura de 20° C. Rezultatul testului a fost negativ.

Numărul de inventar scris pe piesă s-a considerat a fi accidental și inestetic și ca atare s-a considerat necesară îndepărtarea lui. S-a presupus că este tip cerneală și s-a constatat că migrează la testul de culoare. Pentru detașare s-a folosit acid citric.

Curățirea umedă. Soluția concentrată de spălare s-a făcut din 50 grame de Radix Saponaria și 2 litri de apă. Soluția de spălare este de concentrație 10% (1p. sol. conc./10 p. apă distilată) și temperatură 20-25° C.

Piesa s-a imersat în baia de spălare și s-a presat ușor cu mâna. Îndepărtarea murdăriei s-a făcut prin pensulare cu perii moi în lungul firelor de bătătură și urzeală, insistându-se asupra zonelor pătate. Clătirea s-a făcut de mai multe ori, până la îndepărtarea completă a detergentului. Au mai rămas pete și puncte dar acestea au fost lăsate pentru că presupuneau un tratament mai agresiv de spălare care putea deteriora piesa sau putea îndepărta punctele „martor” de coasere.

Uscarea s-a făcut pe sticlă, în plan orizontal, cu fața în sus. S-a urmărit ca urzeala și bătătura să fie bine aliniate. Deasupra piesei s-a așezat hârtie de filtru care a fost apoi presată ușor cu degetele, de la centru spre exterior și ulterior îndepărtată.

Vopsirea firelor. Vopsirea firelor de lână s-a făcut cu coloranți naturali. S-au ales fire de lână asemănătoare ca grosime și torsiune cu firele broderiei originale. Frunzele verzi de nuc s-au fiert în apă timp de o oră și apoi s-au strecurat. În soluția caldă, colorată, s-a adăugat acid acetic în proporție de 7%. S-au introdus firele de lână în soluția încălzită ($t=75^{\circ}\text{C}$) și s-au ținut aproximativ o oră până când s-au colorat la intensitatea dorită. S-a clătit cu apă rece pînă la eliminarea surplusului de culoare iar în ultima baie de clătire s-a pus acid acetic 3% pentru fixarea culorii. S-a făcut proba de culoare care a ieșit negativă.

Completarea broderiei. Motivul decorativ se poate reface deoarece modelul este repetitiv și punctele martor de coasere nu s-au pierdut. Pentru cusut s-a folosit un ac cu vârf tip bilă.

Depozitarea

S-a ales varianta depozitării plate în acord cu standardele muzeului. Depozitarea plată este ideală deoarece oferă suport pentru suprafață, țesătura nu mai este supusă stresului suportării greutății proprii. Piesa se depozitează în raft, între două foi de țesătură de bumbac, țesătură care a fost spălată în prealabil.

Este obligatoriu a se monitoriza factori precum umiditatea relativă, temperatura, iluminatul, agenții biologici de deteriorare, agenții chimici și mecanici.

Umiditatea relativă: 45-50%;

Temperatura: 18-20° C;

Lumina: 50 lucși;

Radiația ultravioletă: 75 000 microvați-lumen.

Mulțumiri

Colegilor din cadrul Laboratorului de Restaurare al Complexului Național Muzeal Astra Sibiu și în special colegelor Cornelia Kertesz și Vasilica Izdrăilă, pentru sprijinul real acordat pe întreaga perioadă de desfășurare a lucrărilor de restaurare.

Bibliografie

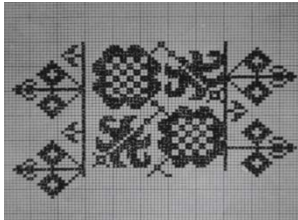
Biltz	1956	Iuliu Biltz, <i>Portul popular al sașilor din Transilvania. Caiet de artă populară</i> , Ed. de Stat pentru Literatură și Artă, 1956.
Caapesius	1977	Roswith Caapesius, <i>Das siebenburgisch-sachsische Bauernhaus</i> , Bucuresti, Editura Kriterion, 1977.
CCI		CCI Notes Canadian Conservation Institute, Capitol 13.
Hartwig,
Bucurenci	1978	Hartwig Maurus, Bucurenci Ion, <i>Spălarea produselor textile și detașarea petelor</i> , București, 1978.
Ilea	2006	Ilea Ioana Lidia, <i>Metode de conservare și restaurare a pieselor textile</i> , Cluj-Napoca, 2006.
Moldoveanu	2003	Moldoveanu Aurel, <i>Conservarea preventivă a bunurilor culturale</i> , București, 2003.
Nagy et alii	1993	E. Katalin Nagy, Kralovanszky Maria, Matefy Gyork, Jaro Marta, <i>Textiltechnikak</i> , Maghiar Nemzeti Muzeum, 1993.
Petrescu,
Secoșan	1973	Petrescu Paul, Secoșan Elena, <i>Cusături românești</i> , București, 1973.
Rusu	2008	Livia Rusu, <i>Broderii săsești de interior. Catalog de expoziție</i> , 2008.
Schmidt,
Förderreuther	2001	Schmidt Rose, Werner Förderreuther, <i>Der Hände Fleiß: siebenbürgische Haustextilien als Wohnschmuck</i> , Ed. Wort und Welt. Neuware, München, 2001.
Tomescu	1984	Tomescu Margareta, <i>Vopsitul tradițional și modern în gospodărie</i> , București, 1984.
Zamfirescu-
Talianu	1980	Zamfirescu-Talianu Elvira, <i>Cusături românești din izvoade străbune</i> , București, 1980.

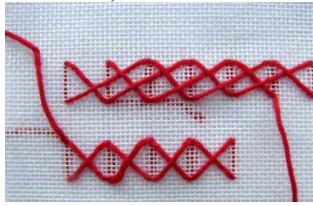
Ansamblu înainte de restaurare - față

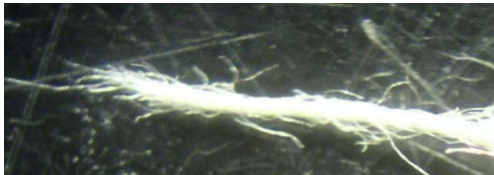
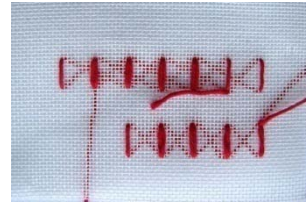
Ansamblu înainte de restaurare - dos

Raportul compoziției ornamentale

Cusătura în cruciuluțe împletite și cruciuluțe simple - față-dos

Microfotografie -fir de in din țesătură

Microfotografie - fire de lână la broderie

Detaliu - ruptură, cca. 1,00 cmp

Detaliu - pete de origine necunoscută

Detaliu- pierderi ale firelor de broderie-
față

Detaliu- pierderi ale firelor de broderie-
dos

Detaliu - probe martor de coasere

Culorile diferite ale aței indică o intervenție anterioară (posibil a posesorului)

Testul și rezultatul testului pentru migrarea culorilor

Pată tip cerneală înainte de detașare

Pată tip cerneală după detașare

Detaliu- broderie refăcută

În lumină UV, firele folosite la restaurare se diferențiază de cele originale

Detaliu- reșeserea zonei rupte cu fire compatibile cu cele ale țesături

Foto sub lupă

Ansamblu după restaurare